

לקו"ש חי"ט – וילך ד'

ס"ד: "דער ציווי א המשך צו די פריעדיקע פסוקים...א הוראה צו יהושע:
ראה לקו"ש חכ"ד ע' 204 הע' 57, ובארוכה בלקו"ש חל"ד וילך א' הטעם
שנצטוו ע"ד הקהל בסיום התורה (ולא בפר' בהר גבי מצות שמיטה).

"מקץ שבע שנים נאכן אריינגיין אין ארץ ישראל...און צו שולל זיין דעם
פירוש..." ראה לקו"ש חכ"ד הנ"ל הע' 18 בזה.

[הע' 37: לא תטע לך אשירה כל עץ כו': ראה בארוכה לקו"ש חכ"ח מסעי
א' בזה].

הערות 40-41: ונפק"מ להלכה אם קריאת המלך מעכבת במצות הקהל:
ראה בזה גם: לעיל וילך א' ס"ד, מכתב 'ימי הסליחות' תשכ"ו (לקו"ש ח"ט
ע' 446). חל"ד הנ"ל הערות 20, 34 וש"נ.

ס"ה (והערה 25): קריאת משנה תורה מתחילת אלה דברים: ראה גם
(באו"א) לקו"ש חכ"ד הנ"ל ס"א והע' 58, רשימת שמב"ה תרצ"ב. (ביאור
ע"פ קבלה).

ס"ו (והערה 27) שמיעת ד"ת ממרע"ה: עד"ז בלקו"ש חכ"ג ע' 184 והע' 11.

ס"ח: "קיבוץ והקהלה פון אלע זיינע כחות הנפש": כע"ז במכתב 'ימי
הסליחות' תשכ"ז (לקו"ש ח"ט ע' 448).

א"מ, האט דאך דער אויבערשטער אפגעגעבן די תבואה לרשותו.

אמת טאקע, אז וויבאלד „אני (לא)“ נבראתי (אלא)“ לשמש את קוניי, און דעריבער איז קלאר, אז אויך אלץ וואס א איד פארמאגט דארף אויסגענוצט ווערן „לשמש את קוניי“ (דורך נוצן עס אין עניני קדושה, אדער „כל מעשיו“) לשם שמים כניל) — אפפ"כ איז פארט דא אן ארט פאר א הרגש, אז די נכסים באלאנגען צו א"מ, נאר ער איז מחליט און נוצט זיי בהתאם צום רצון השם.

לערנט דער דריטער ענין פון שביעית, אז א איד האט ניט קיין (אייגענע) בעלות אויף זיינע נכסים — און דאס דריקט זיך אויס אין דעם וואס איין מאל אין זיבן יאר זאגט אן תורה, אז אלע פירות וועלכע זיינען אויסגע- וואקסן ביי א"מ אין פעלד, זיינען הפקר כ"ג⁴⁹:

דאס דערמאנט, אז אויך אין די שש שנים ווען ער מעג האלטן די פירות פאר זיך, איז עס ניט ווייל זיי געהערן אים (צו טאן מיט זיי וואס ער וויל), נאר זיי זיינען דעם אויבערשטנס נכסים וועלכע זיינען אים געגעבן געווארן (בפקדו?), אז ער זאל זיין דעם אויבערשטנס שליח צו דורכפירן מיט זיי דאס וואס דער אויבערשטער וויל.

יא. עפ"ז וועט מען פארשטיין די שייכות פון מצות הקהל אויך צו פרטי מצות שמיטה⁵¹ —

דער תוכן פון די דריי ענינים הנ"ל [שביית האדם, שביית הארץ און דאס וואס פירות שביעית זיינען הפקר לכל — וואס דריקן אויס די „בעלות“ של הקב"ה אויפן אדם, ארץ (וחוקי הטבע) און נכסי האדם]

איז דער (חלק ה) תוכן פון די פרשיות וועלכע מען לייענט בהקהל: פרשת שמע"י, והי' אם שמוע, און „עשר תעשר“ „כי תכלה לעשר“:

אין פרשת שמע רעדט זיך וועגן דער עבודה רוחנית פון א אידן — קבלת עול מלכות שמים⁵², לימוד התורה, קיום המצות (תפילין ומזוזה), וואס דאס איז בהתאם צום ערשטן ענין הנ"ל אין שמיטה — שביית האדם, כדי ער זאל קענען זיין פנוי אויף צו אפגעבן זיך מיט ענינים רוחניים, כניל.

אין פרשת והי' אם שמוע רעדט זיך ווי דורך „שמוע תשמעו גו'“ איז — „ונתתי מטר ארצכם בעתו גו' ואספת דגנך גו'“ (און אויב ח"ו „וסרתם גו'“, איז — „ולא יהי' גו' והאדמה לא תתן גו'“). דאס איז מדגיש ווי דער אויבערשטער איז דער בעל הבית אויף חוקי הטבע, און דערפאר איז די גשמיות פון א אידן, „ואספת דגנך גו'“, אפהענגיק (ניט אין חרישה וזריעה של האדם, נאר) אין „שמוע תשמעו אל מצותי“, אין אויס-

שהתחיל הסדר דעבודת אדמה כו'. וראה לקוטי חסידים צ' 176 ואילך.

58) אלא שקורא „מתחילת אלה הדברים“ — דברי תוכחה שהוא כעין הקדמה כללית שיקבע בלכם תוכן הפרשיות שקורא לאח"ו. ולהעיר שלדעת רבי (תוספתא סוטה פ"ז, ט) לא הי' צריך להתחיל מראש הספר אלא שמע והי' אם שמוע עשר תעשר וכי תכלה לעשר ופרשת המלך עד שגומר את כולה.

59) פרש"י סוטה שם.

56) ק"ה ביליש ירמ' רמז רעו.

57) וי"ל שזהו גם טעם נוסף ע"ז שמצות הקהל נאמרה בסוף זמן היותם במדבר ולפני כניסתם לא"י, כי החילוק דשנת השמיטה (שבת לה') להשש שנים שלאחר, הוא בדוגמת החילוק בין מצב כני' במדבר שהי' להם לחם מן השמים בלי שום עבודה ויגיעה (ולא הי' מקום לסעות הנ"ל), למצב כני' בא"י

אויבערשטן, ווי דער צ״צ איז דאָס
מבאר באַרונה״.

יב. דאָס איז אויך דער ביאור פנימי
וואָס דער דין פון „עדיין שביעית נוהגת
בה“ (אין שנה שמינית) איז דוקא אין
דעם „קציר של שביעית היוצא למוצאי
שביעית“:

די הכרה (וואָס מ'נעמט אַרויס פון
שביתת הארץ) אַז דער אויבערשטער איז
בעה״ב אויף ארץ (וחוקי הטבע), איז סײַ
ווי דאָ איז „שנה השמינית“, ווייל מ'עסט
נאָך (און דער חיות האוכל איז) פון דער
תבואה וואָס איז געזיט געוואָרן בשנה
הששית ווי דער פסוק זאָגט „וורעתם
את השנה השמינית ואכלתם מן התבואה
ישן עד השנה התשיעית“ — מען זעט
אין איר בגלוי ברכת השם (לויט טבע
הארץ קען זי ניט זיין בשנה השמינית),

כדי אַז מ'זאל אויך האָבן (אין דער
שנה השמינית גופא) די הכרה, אַז דער
אדם וכל אשר לו געהערט צום
אויבערשטן, איז דאָ דער צווייטער ענין
אין שנה השמינית, אַז „עדיין שביעית
נוהגת בה בקציר של שביעית היוצא
למוצאי שביעית“ — אַז אויך אין שנה
השמינית איז דער אדם ניט קיין בעה״ב
אויף דעם קציר (וואָס איז פון זיין שדה),
ובמילא איז ער מרגיש ומכיר ווי דאָס
געהערט דעם אויבערשטן.

ובמילא, בשעת ס'איז דער זמן ווען
עס פילט זיך אַ מעין פון תוכן ענין
השמיטה, הן אין דעם וואָס מ'זעט אַז
אויך דאָן שפייט דער אויבערשטער
דעם מענטשן, הן אין דעם וואָס דער
מענטש פילט אַז ער איז ניט אַ מציאות

פאלגן דעם אויבערשטן'ס רצון״.

און די פרשיות „עשר תעשר“, „כי
תכלה לעשר“ זיינען מדגיש, ווי די
נכסים פון אַ אידן זיינען ביי אים ווי אַ
פקדון פון דעם אויבערשטן״ און דער
אדם איז אויף זיי ניט קיין בעה״ב; וואָס
דאָס דריקט זיך אויס אין דעם וואָס אַ
חלק פון זיינע נכסים מוז ער אוועק-
געבן (א צווייטן אידן) — מתנת
עניים און „הפרשת תרומות ומעשר-
רות״; בדוגמא צו פירות שביעית
וועלכע זיינען הפקר לכל״.

און דערפאַר איז מען דערנאָך מסיים
מיט דער קריאה פון פרשת המלך״ (און
אויך די קריאה פון אַלע פרשיות הנזיל
אין דורכן מלך) — ווייל די אמת'ע
הכרה ווי דער אדם וכל אשר לו און די
גאנצע בריאה זיינען ניט קיין מציאות
פאַר זיך, נאָר אַלץ געהערט צו דעם
אויבערשטן, ווערט אויפגעטאן דורך
דעם מלך. וואָרעם תפקידו העיקרי
פונעם מלך איז צו ממשיך זיין צו (און
— איז) אידן דעם ענין פון קבלת עול
מלכות שמים און יראת ה', ביו צום
הרגש פון אמת'ן ביטול (וואָס גיט ניט
קיין אַרט פאַר אַ מציאות חוץ פון

(60) כפרשי שם. והרי אם שמוע קבלת עול
מציאת.

(61) ראה ד"ה איר שמואל בר נחמני תריץ פ"ג.
לקיט חיו ס"ע 229 וילך. ושי"ן.

(62) ראה חינוך מצוה סו: שנעשנו שלוחים לו
לזכותינו.

(63) ולכן לאחזי דוקא קורא „ברכות וקללות
קבלת בריתות של תורה“ (לי רשי' סוטה שם). כי
לאחרי שנבע ברעת האדם שהוא וכל אשר לו שייך
להקב"ה, אז מקבל התורה באופן של ברית, שנעשו
דבר אחד.

(64) ועפ"י מובן הסדר לגירסת ופר רשי' (סוטה
שם) דקורא פרשת המלך לבטוח.

(65) סה"צ מצות מינוי מלך. ועיי"ש פ"ג.
(66) בהר כה. כב.

של שמיטה" — דער אַנפאַנג פון זיבן יאָר הבאות¹⁶.

לפ"ז איז אָבער נישט פאַרשטאַנדיק לאידך: וואָס רש"י איז מוסיף „שהיא שנה שמינית" — זי איז אַ המחדש פון דער פריערדיקער שמיטה.

וועד וועיקר: אויב רש"י קומט מחדש זיין אין די ווערטער „מקץ שבע שנים", אַז עס איז אַנדערש ווי פירוש בכל מקום, וואָלט ער עס געדאַרפט זאָגן (א) בלשון חידוש אַז ס'איז נישט ווי דער כלל וואָס ער אליין זאָגט „כל לשון קץ סוף הוא", און ברענגען אַ רא"ז צו דעם פירוש. (ב) עס האָט געדאַרפט שטיין אַלס טייטש פון די ווערטער „מקץ שבע שנים" — שנה ראשונה של שמיטה.

פון לשון רש"י „בשנה ראשונה של שמיטה" איז משמע, אַז נישט ער קומט אַפטייטשן דעם וואָרט „מקץ (שבע שנים)", נאָר — זאָגן און מפרט זיין אין וועלכן זמן דאָס איז — „בשנה ראשונה של שמיטה שהיא שנה שמינית"¹⁷.

(16) והטעם שאינו מפרש ש.מקץ שבע שנים קאי על כל השנה — י"ל כי אינו מסתבר שהכתוב יקרא כן את כל השנה משום פעולה חד פעמית שבחלחל השנה. משא"כ ב.מקץ שבע שנים תעשה שמיטה להפי' שקאי על כל השנה, שמדובר בשמיטת קרקעות שזהו בכל השנה, ראה רמב"ן שם. ואינו שייך למ"ש רש"י (בהר כה, יו"ד): ויביל הוא, שנה זו מובדלת משאר שני בנקיבת שם לה לבדה ומה שמה יביל שמה על שם תקיעת שופר (אף שגם זה הוא פעולה א' בתחילת השנה), כי שם הרי"ז בנוגע לנקיבת שם (ובשעת התקיעה נקרא, ובמילא — נשאר כן ונקבע השם), משא"כ בנדרים שהמדובר בפי' הכתוב „מקץ שבע שנים" ועצ"ע.

(17) ופשיטא לפי הגירסא בדפוס ראשון שמפרש „מקץ שבע שנים של שנת השמיטה" ורק אח"כ כותב „בשנה ראשונה של שמיטה".

(18) לכאורה יש לומר שרש"י מפרש הכתוב ע"ד

און ווי מען געפינט טאקע אין משנה וגמרא¹⁸, אַז מ'רופט דעם זמן פון הקהל „בשמינית", „בשמינית", עס ווערט אָבער נישט געזאָגט אויף דעם אַז דאָס איז „שנה ראשונה של שמיטה".

ב. לכאורה וואָלט מען געקענט פאַרענטפערן (עכ"פּ די צווייטע שאלה הנ"ל), אַז רש"י קומט דאָ מחדש זיין אַז אַנדער פירוש סיי אין „מקץ" סיי אין „שבע שנים" (ובדרך ממילא — אויך שולל נאָך אַ פירוש וואָס מ'וואָלט גע-קענט לערנען אין פסוק):

קס"ד צו זאָגן — „מקץ" פירוש „סוף", און דאָס מיינט דעם (גאנצן) זיבעטן יאָר, וועלכער איז דער „מקץ" פון דער תקופה פון שבע שנים¹⁹, אַז צום סוף פון „זיבן יאָר תקופה" (היינו — דער גאַנצער זיבעטער יאָר), וואָס איז „מועד שנת השמיטה", אין דעם זמן פון חג הסוכות פון זיבעטן יאָר זאל זיין „הקהל גר".

איז רש"י שולל דאָס ומפרש אַז „מקץ שבע שנים" דאָ איז אַ יוצא מן הכלל, דאָ מיינט עס נישט „סוף", נאָר — „התחלה"²⁰ (ע"ד ווי מען געפינט בכמה מפרשי התורה — בפי' מקץ) „שנה ראשונה

(12) סוטה שם.

(13) ע"ד פרש"י בא' י, כב.

(14) כי ל' מקץ הוא מלשון קצה שיתכן גם על ההתחלה שהוא קצה הראשון. או, כי גם לפעמים הקץ הראשון מהענין יקרא קץ כי הוא סופו מהקצה הוא (חידושי ופירושי מהרי"ק ר"פ מקץ). וראה בכ"ז בהנשמן בהערה הבאה.

(15) ראבי"ע כאן, ובפי' ראה טו, א"י. אלא שלדעתו פירושו — תחלת שנת השמיטה. ראה גם פירושו בשמות כ, ה ופירושו כאן בפסוק יב. וכן מפורש באברבנאל כאן. וראה רמב"ן פ' ראה שם בארוכה. רא"ם (וגיא) ר"פ מקץ. וראה פסיקתא וזרתא כאן.

(*) וכ"פ הדר"ק (בספר השרשים ערך קצץ) ב.מקץ שבע שנים דראה שם. ובכרמ"ן ראה שם „וכן אמרו המדקדקים כולס". וראה ספר זכרון ר"פ מקץ.

(*) ועד"ז נכתבד טעם שיש לקרוא את כל השנה „שנת הקהל" — ראה שיחות ש"פ ואתחנן תשמיא (לקו"ש חק"ד ע' 329 בהערות).

רש"י קומט אבער מבאר זיין דא א שאלה כללית אין דעם זמן פון מצות הקהל

[וכמדובר כמה פעמים, אז בכ"מ פאר-ענטפערט רש"י אז ענין כללי אין דער פרשה גלייך בתחלת הענין. כאטש די שאלה ווערט ערשט לויט די ווייטער-דיקע פסוקים — וויבאלד אז דאס איז די פסוקים פון דער פרשה, און דאס איז אן ענין כללי (נוגע צו אלע פסוקים), איז ער דאס מסביר תיכף בתחלת הענין].

ובהקדים: אויך בפשוטו של מקרא — זעט מען אז אין מצות התורה זיינען פא-ראן מצות וואס האבן א טעם און עס זיינען דא חוקים וואס האבן ניט קיין טעם: צווישן די מצות וואס האבן א טעם (צי תורה איז מפרש זייער טעם, אדער דער טעם איז מובן מעצמו), זיינען פא-ראן מצות וואס אויך זייערע פרטים האבן א טעם, און מצות וואס זייערע פרטים האבן (ע"ד הפשט) ניט קיין טעם.²³

במצות הקהל איז מפורש בפסוק דער טעם ומכוון המצוה — „למען ישמעו ולמען ילמדו ויראו את ה' גוי'“²⁴ [און אזוי זיינען אויך מובן די טעמים הפרטים וואס די תורה זאגט: בכוא כל ישראל לראות את פני ה' במקום אשר יבחר] — דעמאלט איז גרינגער מקהיל זיין אלע אידן, און אזוי אויך דער „מקום אשר יבחר“, איז מער מתאים אויף פועל'ן „למען ישמעו ולמען ילמדו ויראו גוי'“.

אויך דארף מען פארשטיין בכלל: וואס איז דא נוגע אז דאס איז „(מועד) שנת השמיטה, שעדיין שביעית נוהגת בה בקציר של שביעית היוצא למוצאי שביעית“ —

דעם איסור בקציר של שביעית היוצא למוצאי שביעית ווייס מען שוין (לויט איין דיעה) פון פריער בפרש"י אויף „בחריש ובקציר תשבות“²⁵; ובכל אופן האט דאך דאס קיין שייכות ניט לציווי פון הקהל צו זאגן דיני שביעית, אז דע-מאלט זיינען נאך נוהג כמה דינים פון שביעית.

ג. דער ביאור בזה:

רש"י דארף ניט מפרש זיין דעם טייטש פון „מקצ“, ווייל ער האט שוין מפרש געווען, כנ"ל, אז „כל לשון קץ סוף הוא“, ובמילא מובן, אז בכל מקום איז פירוש ווי דארטן ביי „ויהי מקצ'“²⁶, אז אויך דא איז דער פירוש — לאחר²⁷ די שבע שנים.²⁸

מ"ש בגמרא „דאי כתב רחמנא מקץ הוא אמינא נימנו מהשתא ואע"ג דלא מתרמי בשמיטה“ — ראה פרש"י שם, והיינו שהי אפשר לפרש שהציווי דמשה הי' דמקץ שבע שנים לכניסתם לארץ אז יעשו הקהל, ואיז מצוה לדורות (ראה ע"ד בלק"ש ח"ט ע' 323 כביאור פרש"י בפסוק יא). ולשלול זה מפרש רש"י „בשנה ראשונה של שמיטה שהיא שנה שמינית“ (ובפרט לפי הגירסא בדפוס ראשון כנ"ל). והיינו שהיא מצוה לדורות, בשנה ראשונה של שמיטה. אבל לפיז' (א) אינו מובן האריכות בפרש"י (ב) הוצרך רש"י להעתיק מהכתוב גם התיבות „שנת השמיטה“.

(19) תשא לך, כא.

(20) ראה גם גי'א ודקדוקי רש"י (מירא דכ"א) שם. ובכמה מפרשי רש"י שם. לק"ש ח"ה ע' 196 ואילך. ובהערות שם.

(21) ראה פרש"י בכתוב דלפני „ויהי מקצ'“ — אסור שתי שנים.

(22) ראה רמב"ן ראה שם. בחי' כאן. וגם בראה שם. מקץ שבע שנים תעשה שמיטה לא פרש"י אם הסוף מכלל השבע כי מובן הוא מפירושו שצ"ל שבע

שנים שלמות. ולשון „מקצה שלש שנים“ (שם יד,

כח) — ראה פרש"י תבוא כו, יב.

(23) ראה גם ע"ד החקירה והחסידות מ"ג ח"ג

פכ"ו. אגה"ק ס"ט (קכח, א).

(24) לא, יב.

(25) לא, יא.

ד. נאכמער: אויך די מצוות פון דער סדרה — הקהל און כתיבת ספר תורה — זיינען אזעלכע וואס אין זיי איז מודגש די אחדות פון אידן:

די מצוה פון „הקהל את העם“²⁷ נעמט ארום אלע אידן גלייך, און אונטערשייד — „האנשים והנשים והטף“²⁸ וגרך גר“²⁷ (וואס אזא אחדות געפינט מען ניט ביי קיין אנדערע מצוה). און דערפאר ווערט עס אנגערופן „הקהל“ — ווייל דער מושג פון „קהל“ באדייט, אז די פארזאמלטע זיינען (ניט נאר א צירוף פון ריבוי פרטים, נאר זיי זיינען) פאראייניקט אין איין נייער מציאות — „קהל“²⁹.

דערמיט ווערט פארענטפערט א תמי אינעם ענין פון „הקהל“ — וואו די קריאה בתורה דארף זיין דורכן מלך³⁰

און דער גמר היציאה (נפטרים לבתיהו), וואס דאס איז דער עיקר, איז ביים הכיפורים].

ג. די שייכות פון „אתם נצבים היום וגו'“ צו ראש השנה³¹, איז דער אלטער רבי מבאר³²: ראש השנה איז דער זמן פון „תמליכוני עליכם“³⁴. און ווי אזוי ווערט אויפגעטאן דער „ויהי בישרון מלך“³⁵ (דער „תמליכוני עליכם“) — „בהתאסף ראשי עם“³⁶, ווען „כולם מתאספים יחד להיות לאחדים כאחד“³⁷, וואס דאס איז דער ענין האחדות פון אידן. און דאס איז דער תוכן כללי פון „אתם נצבים היום כולכם לפני ה' ראשיכם שבטיכם וגו' שואב מימך“ — אז ניט קוקנדיק אויף די חילוקי מדריגות וואס זיינען פאראן ביי אידן, שטייען זיי אבער „כולכם“ — אלע ווי איינס — לפני ה' אליקים.

אט דער ענין — די אחדות פון אידן — איז אויך די נקודה כוללת פון פ' וילך: די סדרה הויבט זיך אן מיט „וילך משה גו' אל כל ישראל“ — וואס דער דיוק הלשון „כל“³⁸ „ישראל“ מיינט צו מדגיש זיין, אז ס'איז איין הליכה און דיבור צו אלע אידן בשווה: און אויך בסיום הסדרה ווערט געזאגט „וידבר משה באזני כל קהל ישראל את דברי השירה גו'“ — צו גאנץ קהל ישראל כאחד.

(23) ראה לעיל ע' 281-2 — השייכות בין ריה ל'סיום פ' נצבים.

(24) ריה טז, סעיף. שם לד, ב.

(25) לשון הכותב ברכה לג, ה. וברשי: בהתאספם יחד באגודה אחת... הוא מלכם כו'.

(25*) לקראת נצבים שם פ"א. וראה המשך ריה חשיג פ"ב.

(26) אף שאינו בשוה ממש ל„כולכם דפ' נצבים (שכולל גם טף) וכן לכל בני המחייבים במצות הקהל או במצות כתיבת ס"ת (ראה לקמן בפנים), אבל בכולם הדגשת הכלל (האחדות).

(27) פרשתנו לא, יב.

(28) ובפרט לפי שם במניח (מצוה תריב) ד, ט"ז. היינו משנולד (וראה רמב"ן אוה"ח פרשתנו שם, יג. כלי יקר שם, יב. חזקוני מהרש"א תגינה ג, א. א. וסם, דגם סף שאינו שייך לשום מצוה כשיגדל שייך להקהל. וראה בארובה לקמן ע' 363 ואילך.

(29) ראה ויקרא ד, יג ואילך. מרדכי (יבמות נז, א) קהל גרים לא איקרי קהל. ועוד. וראה בהמשצין לקמן הערה 67.

(30) סוטה מא, א (במשנה). הובא כרשי פרשתנו שם, יא. רמב"ם הל' תגינה פ"ג ה"ג.

ואף להדיעה דגם גדול שבדור קורא (מניח מצוה תריב). ובאהרות הרס"ג דיבור לא תשא: רב מהיר כר"י — הרי זה אם לא ה' מלך (מניח שם). ובביאור הרי"ם פערלא לסהמ"צ רס"ג (מ"ע טז). פרשה י"ד) האריך, דקריאת המלך בהקהל היא (מצוה כ"ע והיא) מצות המלך, עיי"ש. וראה לקמן (ע' 326, 366 ואילך), דייל שכללות מצות הקהל היא דין על המלך. ואכ"מ.

(*) ומירוש' ריש תגינה: אין קטן גדול מסוף (בתמ"ז) — משמע, כפי בלא תגיעו לזיווג קאי.

(**) וברלב"ג פרשתנו התועלת הי"ג: המלך או הכה"ג או הנשיא כו'. עיי"ש.

און דערפאר, וראה עצמו כאילו עתה נצטוה בה ומפי הגבורה שומעה".

און דער ענין אין תורה איז שייך צום מלך דוקא — ווארונט די אונטער-ווארפנקייט פון דעם גאנצן פאלק צום מלך איז ניט מצד הבנה והשגה, נאר זייער עצם מציאות (און אלץ וואס זיי האבן) געהערט צום מלך³¹; וואס דעריי בער איז ער זיי מאחד אין איין מציאות, ער איז „לב כל קהל ישראל“³²;

ומהאי טעמא איז ער דער וואס איז קורא בתורה — ער טוט אויף ביי אידן דעם ענין אין תורה וואס איז העכער פון השגה³³ און איז בשווה ביי גאנץ קהל ישראל.

אויך די צווייטע מצוה פון פ' וילך³⁴ איז ניט קיין ענין פון לימוד התורה³⁵, נאר — כתיבת ס'ת, וואס דאס איז מדגיש אט די שייכות פון אידן צו תורה וואס איז ביי אלע³⁶ גלייך [ע"ד הנ"ל בנוגע צו קריאת התורה בהקהל].

ה. דער חילוק צווישן נצבים און וילך אינעם ענין האחדות פון אידן (וואס

— דלכאורה: לערנען תורה מיט אלע אידן איז א זאך וואס איז שייך צו סנהד-רין³⁷, האט די קריאה בתורה ביי הקהל געדארפט זיין דורכן ראש הסנהדרין אדער דורכן אב ב"ד ?

נאר דער ביאור אין דעם³⁸: איז תורה זיינען דא צוויי ענינים:

(א) לימוד התורה, וואו ס'איז נוגע דער ענין ההבנה והשגה — וואס אין דעם זיינען דא חילוקים צווישן „ראשיכם שבטיכם גו'" און די אנדערע סוגים ביו „שואב מימיו“;

(ב) קריאה³⁹ בתורה, וואס קריאה בתורה, אין תורה שבכתב, איז ניט פאר-בונדן דוקא מיט הבנה והשגה⁴⁰, נאר דאס איז שייך צו אלע אידן בשווה און קיינע חילוקים.

וויבאלד אז ביי הקהל ווערן אלע אידן פאראייניקט אין איין מציאות, איז פארשטאנדיק, אז דעמאלט איז נוגע דער ענין אין תורה אין וועלכן עס גלייכן זיך אויס אלע אידן⁴¹ — קריאה⁴² אין תושב"כ; און נאכמער — בלשון הרמב"ם⁴³: ס'איז „כיום שניתנה בו בסיני" (וואס מעמד הר סיני האט ארומגענומען אלע אידן באופן שווה)

(38) ראה בארובה לקריש ח"ד ע' 1050. ח"ת ע'

25. ועוד.

(39) רמב"ם הל' מלכים סי' ה'. וראה שו"ת הרשב"א ח"א סקמ"ח. פרשי חוקת כ"א, כ"א. ולהעיר מאגה"ק ר"ס כ"ט. וראה לעיל ע' 165 ואילך.

(40) ראה רמב"ם הל' חגיגה ש"ט: שהמלך שליח הוא להשמיע דברי הא"ל. וראה סהמ"צ להצ"צ (מצות מינוי מלך בתחילתה) — שמלך ממשיך ביטול בכניי.

(41) פרשתנו ש"ט, סהמ"צ להרמב"ם מ"ע יח. חינוך מצוה תרי"ג.

(42) ראה בארובה שאג"א סי' לה-לו.

(43) ובשאג"א ש"ט שקר"ט דגם נשים מחוייבות בזה. וגם לפי דעת החינוך וכו' (וראה ל' הרמב"ם הל' ס'ת רפ"ז ובסהמ"צ שלו, ובשריע חיד"ר רס"ע, ועוד) שפטורות — ה"ז לפי שאינן בכתיבה (ראה מנ"ח ש"ט).

(31) ראה רמב"ם ר"ש הל' ממרים. תדבאר פ"א. ועוד.

(32) ראה עוד ביאור — לקריש ח"ט ס"ע 445 ואילך.

(33) ראה המשך תעריב ח"ב פ' ש"ט. ובכ"מ.

(34) ראה הל' ת"ת לאדה"ז פ"ב סי"ב.

(35) ומה שארד"ל (חגיגה ש"ט. פרשי פרשתנו ש"ט, י"ב) דאנשים באים ללמוד וכו' — ראה לקמן בפנים סעיף ח'.

(36) ראה רמב"ם (הל' חגיגה ש"ט): וגרים שאינן מכירין חייבין להכין לבם ולהקשיב אזנם לשמוע כו' אפילו חכמים גדולים כו' חייבין לשמוע נכוונה גדולה אפילו ומי שאינו יכול לשמוע מכין לבו לקריאה כו'.

(37) ש"ט.

עליך, ער דערוועקט דעם געפיל פון אימה און קבלת־עול וואָס איז מבטל דעם "איד" און ישות פון דעם הערער.

* * *

די באַדייטונג און אָנווייזונג פון דער מצוה פון הקהל פאַר יעדן איינעם און איינע פון אונז איז, און מ'דאַרף אויסנוצן די התעוררות טעג פון חודש תשרי, און פאַרזאַמלען אידן — מענער, פרויען און קינדער ביז — גאָר קליינע קינדער — פאַרזאַמלען זיי אין אַ הייליגען "אַרט", אין אַ הייליגער שטימונג און אויסנוצן עס פאַר דעם צוועק וואָס איז דער יסוד פון דער מצוה הקהל: למען ישמענו ולמען ילמדו ויראו את ה' אלקיכם ושמרו לעשות את כל דברי התורה הזאת — כדי זיי זאָלן הערן און זאָלן לערנען אין מורא האָבן פאַר דעם אויבערשטן, און היטן צו טאָן אַלע רייד פון דער תורה.

עס איז ספּעציעל די פליכט פון יעדן איינעם וואָס איז אַ "מלך", אַ גדול אין זיין סביבה — אַ רב אין זיין קהילה, אַ מחנך אין זיין כיתה, אַ פאָטער אין זיין משפּחה — צו לאָזן הערן דעם וואָרט פון תורה און מצוות אין זיין קרייז, מיט אַ שטאַרקייט און ערנסטקייט, וואָס זאָל שאַפן אַ טיפן איינדרוק און דויערנדיגן השפּעה אויף די צוהערער, וואָס זאָל זיך פילן גיט גאָר אין דעם חודש תשרי, און גיט גאָר אין דעם גאַנצן יאָר, גאָר במשך די אַלע זיבן יאָרן פון איין קהל ביז דעם קומענדיגען; אַ השפּעה וואָס זאָל זיך אויסדריקן אין טאַג־טעגלעכן לעבן, אין אַן אויפפירונג על־פֿי־תורה ומצוות מיט יראת־שמים און צוזאַמען מיט דעם — בשמחה ובטוב לבב.

* * *

ויהי רצון אז דער אויבערשטער — וועמען אידן קרוינען ראש־השנה אַלס מלך ישראל און אַלס מלך על כל האָרץ, זאָל באַגליקן יעדן איינעם און איינער דורכצופירן דאָס אויבנדערמאנטע אין דער פולסטער מאָס.

מבטל דעם "איד" כו': ראה תגיגה ה, כ: יחוי קמי מלכא, סהמ"צ לאדמו"ר הצמח צדק (שהשנה שנת המאה להסתלקות הילולא שלו) מצות מינוי מלך.
א מלך, א גדול: להעיר אשר לכמה דעות באם אין מלך בישראל הגדול שבויר ה' קורא פרשת הקהל, ובאזהרות רב סעדי' באון (דיבור לא תשא): רב מהיר יקרא ספר במועד שמיטת (מנחת חינוך שם, ביאור להרב פערלא על ס' המצות לרס"ג, עשה ט"ז ופ' יריד).

צוזאַמען מיט דעם: להעיר מספרי ואתחנן (ו, ה) ואין אהבה במקום יראה כו' אלא כו'.
קרוינען ראש השנה טו, א, וראה לקו"ת נצבים נא, כ, ר"ה תקעו ה'חשיא, ובכ"מ.

או מל' ¹⁶⁸). שביעאה, וכידוע משבת שביעית¹⁶⁹, בת שבע¹⁷⁰ וכו'. עשירית — שהיא בחי' העשירית, מג' אמות וז' כפולות¹⁷¹. ומאה — שהיא בחי' היותר אחרונה גם כשהוא כלול י' מ¹⁷² [בערה"כ ערך מלכות — ר"ת: מל' עשירית שביעית רביעית¹⁷³]. וכיון¹⁷⁴ שבשמה עלי' המל', אפשר לשכוח על העבודה בפ"ח — דין המעשרות, לכן קורין בתורה וכו'. וגם¹⁷⁵ — ההמשכה צ"ל מתחלה בקבועו"ש, ובבחי' היותר אחרונה — בחי' המל', ולכן קורין עשר תעשר וכו'.

[גם קורין דוקא משנה תורה. הד' ספרים אחרים הם בז"א, ומ"ת

(ז) לענין זח"ג רס"א, ודף ז' א', לענין משנה תורה¹⁷⁶.

168) ראה הנסמן בספר הערכים חב"ד מערכת אותיות במקומן.
169) כנ"ל (ע' 21) ששמיטה היא לנגד המלכות, כמו שבת בימים.
170) ראה זח"ג קח, ב. קטו, א.
171) כלומר: מלכות היא העשירית מעשר הבחינות שכנגד עשר ספירות שנחלקות לשלש אמות ושבע כפולות (ראה תניא פ"ג).
172) כלומר: גם כאשר כל א' מעשר הספירות כלול מעשר, י' פעמים י', שמה נעשה מספר מאה — המלכות היא הבחינה היותר אחרונה, מספר מאה.
173) כלומר: בערה"כ מבאר שאות מ' ד"מעשר" קאי על מלכות, והאותיות ע' ש' ר' הם פרטי הענינים דמלכות, שהיא "עשירית ל"ס, ושביעית של ז' ימי הבנין, ורביעית של ד' רגלי המרכבה". ועל זה מוסיף רבינו, שגם אות מ' יש לפרשה כחלק מפרטי הענינים דמלכות (נוסף על הרמז ל"מלכות" עצמה) — שהיא בחי' היותר אחרונה גם כשהוא כלול י' מ' מאה.
174) כאן מסיים רבינו ביאור טעם הקריאה ע"ד המעשרות — שמצד עליית המלכות (קבלת עול מלכות שמים בדרגא נעלית), אפשר לשכוח על העבודה בפועל ממש (שהיא דרגא נמוכה)*, שזהו דין המעשרות**, ולכן, במצות הקהל, שבה ממשיכים הכח לעבודת השמטה החדשה — קורין בתורה ע"ד המעשרות, להדגיש גם העבודה בפועל ממש.
175) כלומר: נוסף על הטעם דשלילת השכחה על העבודה בפ"ח מצד עליית המלכות בשנת השמטה שלפנ"ז, הרי, גם מצד המשכת הכח על העבודה דשמטה הבאה כשלעצמה יש צורך בהקריאה ע"ד המעשרות, כדלקמן בפנים.
176) בוח"ג רס"א, א': "משנה תורה משה מפי עצמו אמר .. חכמה עלאה כללא דאורייתא אחקרי, ומנה נפקא כלא .. ואתאחד באתר דאקרי עץ החיים, וכי' תליא כלל ופרט תורה שבכתב ושבע"פ והוא אקרי תורה ומשנה תורה***. ושם ז', א': "מעצמו לא תנין אלא מפי עצמו, הללו מפי הגבורה והללו מפי עצמו, מפי ההוא קול דאחיד ב". .. ולכתר אתכלילן בגבורה, הה"ד משה ידבר והאלקים יענו בקול, משה ידבר דא קולו של משה, והאלקים יענו בקול דא גבורה דאודי לי' לההוא קלא".

(*) ראה עז"ז סה"מ מלוקט ח"ד ע' רסה ובהערה 52.

(**) ואולי זהו הטעם הפנימי לכך שדין מעשרות אינו נוהג בשמיטה.

(***) בהגהות מהר"ו על הגליון, ש"עץ החיים" הוא זעיר, ותורה ומשנה תורה הם זעיר ונוקבא. ובלקו"ת שה"ש כ. ג (בשם המק"ח) ש"מפי עצמו" (משנה תורה) הוא מז"א דאצילות, ומפי הגבורה היינו שנמשך מלמעלה מעלה יותר מז"א דאצילות כו'.

— מל' (כתר מל')¹⁷⁷. ולכן בד' ספרים וידבר הוי' אל משה¹⁷⁸, משא"כ מ"ת¹⁷⁹ "אה"ד אשר דבר משה" (לקו"ת ביאור וידבר וגו' אכה"ד האלה וגו' רס"ג¹⁸⁰. ועייג"כ בראש הדרוש¹⁸¹)).

והקורא בתורה הוא דוקא המלך.

כי ב' גוני מלך איכא (לקו"ת לא הביט בסופו¹⁸². ובאריכות בדרמ"צ מ' מינוי מלך¹⁸³). כי מלך בכלל הוא שע"י יהיו כל בני בטלים להק'¹⁸⁴. ולכן עיקר מצות מלך — בהיחס אליו מצד העם — הוא אימת המלך, והביטול מלפניו. והצווי ע"ז בכתוב בא ג"כ בלשון "שום תשים עליך

(177) ולכן קורין דוקא משנה תורה — בחי' מלכות — כיון דעיקר הוא עליית המלכות (כנ"ל בקטע הקודם).

(178) להעיר מדיוק לשון רבינו ש"בד' ספרים וידבר הוי' אל משה" (ולא כהלשון בלקו"ת דלקמן: בספרים הראשונים). ולכאורה כוונתו שכל ד' הספרים — גם ספר בראשית שלא נאמר בו וידבר ה' אל משה (ומדובר בו אודות הזמן שקודם לידת משה) — דיבר ה' אל משה. ולהעיר מפתחת הרמב"ן עה"ת: "הי' נכון שיכתוב בתחלת ספר בראשית וידבר אלקים אל משה את כל הדברים האלה לאמר", אלא ש"משה כסופר המעתיק מספר קדמון וכותב, ולכן כתב סתם", עיי"ש.

(179) שבמשנה תורה לא נאמר "וידבר ה' אל משה", כיון שענינה — כמפורש בהתחלת הספר — "אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל".

(180) במדבר יז, ג. — ושם: "משנה תורה היא בחי' מל', מלשון משנה למלך, בחי' גילוי כתר מל', וידבר משה כו', משא"כ בספרים הראשונים וידבר ה' כו', בז"א".

(181) שם טו, ג. "משנה תורה מתחלת אלה הדברים, כי הם הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל באתגליא, משא"כ בספרים הראשונים נאמר וידבר ה' אל משה, וכתוב במשה וישמע את הקול מדבר אליו, משה לבדו שמע וכל ישראל לא שמעו. ולכן נק' משנה תורה, מלשון משנה למלך, שאינה בבחי' התורה עצמה שנאמר בה וידבר ה' אל משה בבחי' העלם, אלא הוא גילוי התורה אשר דבר משה אל כל ישראל".

ועל זה כותב רבינו "ועייג"כ", כי, כאן נתבאר רק שמשנה תורה הוא בחינת גילוי התורה (וידוע שהגילוי דכל ענין הוא ע"י בחינת המלכות), אבל לא נתפרש שהיא בחי' מלכות, כי אם בהביאור, ולכן מציינ בעיקר להביאור.

(182) בלק עב, ב. — ושם: "יש ב' בחי' במדת מלך, וכמ"ש בזהר ב' ויחי (דרל"ט ע"א) כד מלכא יתיב על כורסיא איקרי מלך עילאה, וכד נחית לעבדוי מלך זוטא איקרי .. כשמחלבש בב"ע מלך זוטא איקרי .. משא"כ .. כד יתיב על כורסיא .. (ש)בחי' מדת מלכותו עולה ומתייחדת בשרשה בבחי' אצילות כו'".

(183) קח, א ואילך. — ומבאר שם, שיש בחי' מלך שענינו לפעול בבני ענין הביטול כו', ויש בחי' נעלית יותר במלך כמו שיהי' בימות המשיח, שהמלוכה מתבטאת בהענינים שלמעלה מן השכל שנשארים בבחי' מקיף. וראה גם בסיום הענין שם (ק', ב) — כשייכות להמבואר בלקו"ת הנ"ל — "ועפ"י הקבלה .. הנבואים דבי"ע יש עליהם מלך תתאה מל' דאצילות שנעשה עתיק לבריאה", ולמעלה מזה, "מה שמל' דא"ק נעשה עתיק לאצילות" (ומסיים: "ושם יהי' שרש המשיח"). וראה גם לקמן הערה 285.

(184) ראה בארוכה דרמ"צ הנ"ל.

מלך¹⁸⁵, שלמדו מזה שתהא אימתו עליך, ומלך שמחל ע"כ א"כ מחול (סוטה מא: 186).

ולכן — כיון שעיקר כונת מנוי מלך שע"י יהיו בני בטלים להק' — העיקר במלך עצמו הוא שיהי' יר"ש, אף שאינו חכם כ"כ. וכדאיתא כתובות (קג:): אע"פ ששמעון בני חכם גמליאל בני נשיא וכו'¹⁸⁷. וכן הדין גם במלך (יד מלכים א' ז'¹⁸⁸). ולכן אמר דהמע"ה דוקא, ולבי חלל בקרבי¹⁸⁹ (תילים¹⁹⁰). ובי"ד מלכים (ב' ו') "כדרך שחלק לו הכתוב הכבוד הגדול, וחייב הכל בכבודו, כך ציווהו להיות לבו בקרבו שפל וחלל שנא' ולבי חלל בקרבי". ועפ"י הנ"ל מדויק ביותר לשון הרמב"ם "כדרך וכו' כך ציווהו"¹⁹¹, כי ב' הדברים מטעם אחד¹⁹², וכנ"ל. ולכן ארז"ל (ברכות לד:): לענין כריעה בתפלה המלך כיון שכרע שוב אינו זוקף, ונפסק להלכה (יד תפלה ה' י"ג¹⁹³).

וכיון¹⁹⁴ שעיקר טעם היראה מפני המלך, ושם מחל ע"כ א"כ

185 שופטים יז, טו.

186 "מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, שנאמר שום חשים עליך מלך, שתהא אימתו עליך".

187 ושם, שאף ש"רבן גמליאל אינו ממלא מקום אבותיו הוה .. בחכמה (ש"הרי אחיו חכם ממנו" — פרש"י), ביראת חטא ממלא מקום אבותיו הוה".

188 "המלכות .. ירושה לבנו .. והוא שיהי' הבן ממלא מקום אבותיו בחכמה וביראה. ה' ממלא ביראה אע"פ שאינו ממלא בחכמה מעמידין אותו במקום אביו ומלמדין אותו. וכל מי שאין בו יראת שמים אע"פ שחכמתו מרובה אין ממנין אותו כו'".

189 כלומר, הענין ד"לבי חלל בקרבי" — שפל וחלל, ענין הביטול — שייך לענין המלוכה, ולכן אמרו דוד המלך ע"ה, שאצלו ה' ענין המלוכה בשלימות (ראה רמב"ם הל' מלכים פ"א ה"ז-ט. וראה דרמ"צ הנ"ל).

190 קט, כב.

191 דלכאורה, כיון שמדובר אודות ב' תנועות הפכיות (כבוד ושפלות), מתאים יותר הלשון "אף שחלק לו הכתוב הכבוד הגדול וחייב הכל בכבודו, אעפ"כ, צוהו להיות לבו בקרבו שפל וחלל" (וע"ד הלשון בסוף הל' ת"ת בנוגע כבוד ת"ח), ולא "כדרך כו' כך כו'".

192 כלומר: ב' הדברים — (א) "חלק לו .. הכבוד הגדול וחייב הכל בכבודו", (ב) "ציווהו להיות לבו בקרבו שפל וחלל" — הם מטעם אחד: ענינו של המלך שעל ידו יהיו בני בטלים להקב"ה. ולכן, כדרך שחייב הכל בכבודו (שע"י יהיו הם בטלים להקב"ה) כך צוה את המלך להיות בשלימות הביטול להקב"ה (שע"י יוכל לפעול על בני שיהיו הם בטלים להקב"ה).

193 "המלך כיון ששחה בראשונה אינו מגבי' ראשו עד שגומר כל תפלתו" — הדגשת ענין הביטול יותר מאשר אצל כל בני".

194 כאן מתחיל ענין נוסף — שע"פ האמור שטעם היראה מפני המלך ועד שאין כבודו מחול הוא בכדי שימשיך יר"ש בכל ישראל, יתורצו כמה ענינים, כדלקמן בפנים — עד קטע המתחיל וכמו דאיתא יר"ת ויר"ע (לקמן ע' 36).

כמה פעמים¹³ אז „כל העדה“ קען אויך מיינען נאָר די סנהדרין.

ואם כן הדרא קושיין לדוכתא: פאָר-וואָס איז רש"י אויך דאָ ניט מפרש ווי פריער, אז „בביהמ"ד היו יושבים“ — אלס פירוש ראשון ועיקרי?

ג. ס'איז פאָראַן נאָך אַ שינוי צווישן דעם פסוק בפרשתנו און דעם פסוק בפ' בהעלותך, וואָס דערמיט וואָלט מען לכאָר געקענט מבאר זיין דעם טעם פאָרוואָס רש"י איז דאָ משנה פון זיין פריערדיקן פירוש:

אין פ' בהעלותך ווערט ניט אָנגע-דייטעט אין פסוק וואו משה ואהרן זיינען געווען — דעריבער קען רש"י טייטשן „כששניהם יושבין בביהמ"ד באו ושאלום“; אָבער אין אונזער פרשה שטייט בפירוש אין פסוק אז ווי זיינען געווען „פתח אוהל מועד“, קען מען זאָגן אז דערפאר וויל רש"י ניט לערנען בפירושו הראשון והעיקרי אז „בביהמ"ד היו יושבים“.

אָבער אויך די הסברה איז ניט מספיק, ווייל:

א) בפשטות זיינען „פתח אוהל מועד“ און „ביהמ"ד“ ביידע געווען במקום אחד: „פתח אוהל מועד“ ווערט גע-מיינט דער חצר המשכן, און אויך דער ביהמ"ד איז געווען אין חצר המשכן, לעבן מזבח, ווי רש"י זאָגט אין אָנהויב פון פ' משפטים¹⁴: „שתשים סנהדרין אצל המזבח“. במילא קען מען זאָגן אז „פתח אוהל מועד“ מיינט „בביהמ"ד“.

רש"י דאָ ניט מפרש (בפירוש הראשון והעיקרי) אז „בביהמ"ד היו יושבין“, ווייל בפשטות איז ניט שייך אז „כל העדה“ זאל זיין אין „בית המדרש“.

באמת קען מען אָבער אזוי ניט לערנען, ווייל

[לבד זאת וואָס לפי זה ווערט צוריק שווער פאָרוואָס רש"י באַוואַרנט גאָר-ניט אין פ' שלח, היות אז אויך דאָרט איז דער פסוק מוסיף „(אל משה ואל אהרן) ואל כל העדה“, ובמילא קען מען שוין ניט זאָגן (כנ"ל) אז ער פאָרלאָזט זיך דאָרט אויף זיין פירוש אין פ' בהעלותך „כשיושבין בביהמ"ד“ — איז נוסף לזה קשה]

רש"י אליין האָט בפירוש געזאָגט אין סוף פ' תשא¹⁵: „כיצד סדר המשנה... נכנסו כל העם“, ד.ה. אז אין דעם אָרט „(ביהמ"ד)“ וואו משה האָט געלערנט תורה מיט אידן זיינען אריין „כל העם“, איז דאָך במילא אויך בנדוי"ד קיין קשיא ניט ווי אזוי האָט זיך „כל העדה“ גע-פונען אין ביהמ"ד.

און דער טעם כזה: „כל העם“, און אזוי אויך „כל העדה“, מיינט ניט אַלע אידן ממש, נאָר די וועלכע האָבן גע-וואָלט לערנען וכי"כ¹⁶, ובמילא איז ניטאָ קיין שוועריקייט¹⁷ צו מפרש זיין אז זיי אַלע (משה, אלעזר, די נשיאים און כל העדה) זיינען געווען בביהמ"ד.

נאָכמער: אין אונזער פסוק איז נאָך גלאַטער צו איינלערנען אז „בביהמ"ד היו יושבים“, ווייל דאָ שטייט דאָך דער לשון „כל העדה“ (ניט „כל העם“) — און רש"י האָט שוין פריער מפרש געווען

13) ויקרא ד, יג. שלח יד, א. וראה גם בהעלותך י, ב. וכן פירש בענינו ביד רמיה (ורשיש) לבי"ב שם.

14) פרש"י תצוה כט, יא. לב.

15) כא, א. ר"ג. אצל המקדש.

10) לה. לב.

11) ראה תשא לג, 11 ופרש"י שם.

12) ולהעיר מפרש"י צו ח, ג.

ד. ה. אז א געדאנק, ווארט און טאט פון נעכטן און אייערנעכטן און נאך פריער זיינען ניט פארלארן געגאנגען. נאך האבן זייער השפעה אויך אויף דעם היינט און מארגן, ווי מען זעט עס גאנץ פשוט אין פאקטישע רעזולטאטן. סיי בנוגע זיך און סיי בנוגע דער סביבה.

נאך א נקודה אין דעם איז, וואס כאטש אויבערפלעכלעך ווייזט זיך אויס, אז אן אפגעטאגנע זאך איז שוין ארויס פון דעם מענטשלעכן רשות: וואס געווען איז געווען, און דער מענטש קען ניט צוריקציען און ענדערן דעם עבר — איז אבער באמת ניט אזוי, ווארום דער אויבערשטער האט דעם מענטשן געגעבן א גיטלעכן כוח — דורך תשובה — איבערצואנדערשן אויך דעם עבר. דאס הייסט, אז תשובה מיינט, ניט נאך די מעגלעכקייט צו ענדערן דעם גאנג פון דער צוקונפט, נאך האט אויך דעם כוח דירעקט ווירקן אויפן עבר: איבערצואנדערשן אים ביז — אים איבערצומאכן אינגאנצן; ביז אפילו בייזוויליגע מעשים פארלירן זייער הארבע שולד (זדונות נעשות לו כשגגות), און נאך מער — זיי קענען אפילו פארזאגלט ווערן אין פאזיטיווע דערגרייכונגען (זדונות נעשות לו זכירות).

און א ווייטערדיגע נקודה: עס זיינען פאראן זאכן וועלכע קומען צום אויסדרוק — אין ספעציעלע צייטן — מיט מער לעבעדיקייט און געפיל ווי אין אנדערע צייטן. און דאס ברענגט אונז צו דער ספעציעלער באדייטונג פון הקהל אין דעם איצטיגען מאמענט:

* * *

אויב יעדן יאר, אין דער דאזיגער צייט, דארף א מענטש מאכן א חשבון און סך־הכל פון זיינע מחשבות, דיבורים ומעשים אין פארגאנגענעם יאר, אויך אלס א הכנה צו ראש השנה, ווען ער נעמט אויף זיך די אבסאלוטע סואווערייטעט פון דעם בורא עולם און מלך העולם, דארף דאס דורכגעפירט ווערן מיט נאך מער איבערגעבנקייט און געפיל ביים אפשוט פון הקהל־יאר, ווארום דער ענין פון הקהל, אין א גייסטיגען זין, דערמאנט און פאדערט צונויפזאמלען אלע זיינע מחשבות, דיבורים און מעשים און זיי אריינשטעלן אין זיין אינער־לעכן „בית־המקדש“, מיט א פולשטענדיגער איבערגעבנקייט צו אונטערווארפן זיך צום דבר המלך — צום אויבערשטן.

זדונות . . כשגגות . . זכירות: יומא פו, ב. וברש"י ד"ה כאן (שם פו, א); נעקר עינו מתחלתו. וכפס"ד דהלכה אחר קידושין אצל חכם והתירה מקודשת לספרע (כתובות עד, ב).

צונויפזאמלען . . מעשים: ראה לקו"ת תצא (לו, א, לו, א). אינערלעכן „בית המקדש: כמש"נ ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם (ראה של"ה ש' האותיות אות ל'. ובכ"מ). ירמ' ז, ד (לקו"ת ר"ס פקודי). דבר המלך — צום אויבערשטען: להעיר שמצות הקהל היא לשמוע קריאת המלך „ויראה עצמו כאלו . . מפי הגבורה שומעה שהמלך שליה הוא להשמיע דברי האל" (רמב"ם סוף הל' חגיגה).